

voluero; audiens a Domino, *Spiritus ubi vult spirat* (Joan. III, 8), et sentiens etiam in me quia non quando ego volo, sed quando ipse vult spirat: omnia illa mortua invenio, et insipida, et ad te solum levandos esse oculos, fons vitae, ut in tuo solo lumine videam lumen. Ad te igitur, Domine, ad te sunt, et sint oculi mei ad te; in te, de te proficiant omnes animæ meæ profectus: et cum defecerit virtus mea, quæ nulla est, post te anhelant omnes ejus defectus. Sed interim quamdiu me differens, quamdiu miseram, et anxiam, et anhelantem post te animam meam protrahis? Absconde me, obsecro, in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum, et protege me in tabernaculo tuo a contradictione linguarum (Psal. xxx, 21). Sed jam asinus revocat, et pueri perstrepunt.

CAPUT X.

Professio cultus et amoris erga Deum.

22. Nunc ergo, Domine, plena fide te Deum colo, unum te omnium principium et sapientiam, qua sapiens est quæcumque anima sapiens est; et ipsum bonum, quo beata sunt quæcumque beata sunt. Te unum Deum colo, adoro, benedico: te ex toto corde meo, ex tota mente mea, et ex omni-

bus viribus meis, vel amo vel amare desidero. Quisquis angelorum vel bonorum spirituum te diligit, scio quia et me diligit, diligentem etiam se in te. Quisquis in te manet, et potest sentire preces vel affectiones humanas, scio quod in te me exaudit, in quo et ego eorum gloriæ congratulor. Quisquis te habet bonum suum, in te me adjuvat, nec mihi tui participationem potest invidere. Solius enim apostatæ spiritus est, nostram miseriam suam facere lætitiā, nostrum bonum suum damnū: nimirum quia a communi omnium bono et vera beatitudine lapsus, non est subditus veritati, privato suo gaudens, et commune omnium odians bonum. Te igitur Deum Patrem, quo creatore vivimus; **213** te Sapientiam Patris, per quam reformati sapienter vivimus; te sanctum Spiritum, quem et in quo diligentes beate vivimus et beatissime vivemus; unius substantiæ Trinitatem, unum Deum, a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus; a quo peccando discedimus; cui dissimiles facti sumus; a quo perire non permissi sumus; principium ad quod recurrimus, formam quam sequimur; gratiam qua reconciliamur; adoramus et benedicimus: tibi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM GUILLELMI

TRACTATUS

DE NATURA ET DIGNITATE AMORIS.

CAPUT PRIMUM.

Amorem homini naturaliter inditum, carnis vitio corruptum degenerasse.

1. Ars est artium ars amoris, cujus magisterium ipsa sibi retinuit natura, et Deus auctor naturæ. Ipse enim amor a Creatore inditus, nisi naturalis ejus ingenuitas adulterinis aliquibus affectibus præpedita fuerit; ipse, inquam, se docet, sed docibiles sui, docibiles Dei (Joan. vi, 45). Est quippe amor vis animæ naturali quodam pondere ferens eam in locum vel finem suum. Omnis enim creatura sive spiritualis, sive corporea, et certum habet locum quo naturaliter fertur, et naturale quoddam pondus quo fertur. Pondus enim, ut ait quidam vere philosophus, non semper fertur ima: ignem sursum, aquam deorsum, sic et de cæteris. Nam et hominem agit pondus suum, naturaliter spiritum ferens sursum, corpus deorsum, unumquodque in locum vel finem suum. Quis enim corporis locus? Terra, inquit, es, in terram ibis (Gen. III, 19). De spiritu vero in libro Sapientiæ: *Et revertetur, inquit, spiritus ad eum qui creavit eum* (Eccle. XII, 7). Vide hominem dissolutum, quomodo totus pondere suo fertur in

locum suum: cum res bene et ordine suo procedit, spiritus redit ad Deum, qui creavit eum; corpus ad terram, nec in terram solum, sed in elementa, ex quibus compactum et formatum erat. Cum enim quiddam in eo terra, quiddam aqua, et quiddam aer sibi vindicet; cum naturalis compactionis naturalis sit dissolutio, pondere suo unumquodque recurrit ad suum elementum: et tunc plena facta est dissolutio, cum horum omnium in locum suum facta fuerit restitutio. Quæ utrum corruptio, vel putredo, et non potius, ut dictum est, resolutio melius vocanda sit, judicet qui vult. Et cum horum nihil a naturæ suæ tramite aberret; sola misera anima et degener spiritus, cum per se naturaliter eo tendat, peccati vitio corrupta nescit, vel difficile discit ad suum redire principium. Naturali quidem pondere suo semper eo impellitur: cum beatitudinem desiderat, beatitudinem somniat, non nisi beatus esse querit. Beatus autem ille, et non alius, cujus est Dominus Deus ejus (Psal. cXLIII, 45). Sed beatitudinem querens non in regione sua, nec in via sua, longe aberrat a naturali intentione sua. Ideoque amissa doctrina sua naturali, opus jam habet de-

ctore homine, qui de beatitudine, quæ naturaliter quaeritur amando, doceat; admonendo ubi, et quo, in qua regione, qua via quaeratur.

2. Amor ergo, ut dictum est, ab auctore naturæ naturaliter est animæ humanæ inditus: sed postquam legem Dei amisit, ab homine est docendus. Non est autem docendus, ut sit tanquam qui non sit; sed ut purgetur, et quomodo purgetur; et ut proficiat, et quomodo proficiat; ut solidetur, et quomodo solidetur, docendus est. Nam et fœdus amor carnalis fœditatis suæ olim habuit magistros, in eo quo corrupti erant et corrumpebant tam perspicaces, tam efficaces, ut ab ipsius fœditatis amatoribus et sociis, doctor artis amatorie recantare cogeretur, quod intemperantius cantaverat; et de amoris scribere remedio, qui de amoris carnalis scripserat incendio: qui in amoris incentiva vel vetera quasi per **214** quendam pruritum exserenda, vel in nova invenienda toto se effuderat ingenio (16). Non utique amoris carnalis fervorem videbatur ille docere, qui tam in docendis, quam in eo qui docebat, sine quovis rationis temperamento naturali quodam igne æstuabat: sed naturalem ejus vim indisciplinatis quibusdam disciplinis in quamdam erudiebat lasciviam, et supervacuis quibusdam fomentis luxuriæ in quamdam perurgebat insaniam. In illis enim pravis et nequam hominibus ex superfluenti carnalis concupiscentiæ vitio, totus deperierat ordo naturæ. Quippe cum debito naturæ ordine, spiritus eorum naturali pondere suo, amore suo sursum ferri deberet ad Deum qui creavit eum; carnis humiliatus illecebris, non intellexit, et comparatus jumentis insipientibus similis factus est illis (Psal. XLVIII, 13, 21), factique sunt de quibus diceretur, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (Gen. VI, 3): in quorum persona, *Factum est, inquit, cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei* (Psal. XXI, 15). In angusta quippe corporis parte cor locatum (ubi quasi medium, superiorum sensuum arcem, et corporis inferioris, sicut populi humilioris quasi quamdam regeret et dispensaret rempublicam, totamque circumquaque cogitatum et actionum regionem) ad concupiscentiæ carnalis ignem degenerare quadam mollitie liquescens, totum defluxit in ventrem, et in medium ventris; videlicet non sapiens nisi ea quæ ventris sunt, et de ventre in ventris inferiora, omnia confundens, omnia degenerans, omnia adulterans, amoris naturalem affectum pervertens in brutum quemdam carnis appetitum: non solum quæ non licet appetentem cum contumeliis corporis in passionibus ignominia, sed adeo oblitum suæ antiquæ generositatis, ut, qui creatus erat Deo soli, a corruptis et corruptoribus suis æstimetur esse potius luxuriæ naturale domicilium et vitiorum omnium prostibulum. Infelices, qui in tantum natura reclamante sibi viluerunt, ut animæ suæ locum, qui

(16) Ovidius.

proprius Dei creatoris erat, et nulli creaturæ communicabilis, sedem satanæ, sedem spurcitarum, et omnis immunditiæ constituerint.

CAPUT II.

De ortu et progressu amoris.

3. Acturi igitur de amore, prout dederit ipse cujus amoris operis ipsius sudat intentio, primum quasi a primordiis ipsius narrationis seriem inchoantes, quasi per succedentes sibi ætates profectum ejus processum ordiamur, usque ad senectam uberem, quæ non est plena senilis doloris, sed plena misericordiæ uberis. Sicut enim secundum ætatum incrementum vel decrementum puer mutatur in juvenem, juvenis in virum, vir in senem; secundum qualitatum mutationes, etiam ætatum nomina mutantur: sic secundum virtutum profectum voluntas crescit in amorem, amor in charitatem, charitas in sapientiam. Nec debet latere de amore, de quo agimus, quibus ortus sit natalibus, qua nobilitatis linea insignis habeatur; vel quo oriendus loco. Primum igitur ejus nativitas locus Deus est. Ibi natus, ibi alitus, ibi proventus; ibi civis est, non advena, sed indigena. A Deo enim solo amor datur, et in ipso permanet, quia nulli nisi ipsi et propter ipsum debetur. Porro si de natalibus ejus agitur; cum Trinitas Deus hominem crearet ad imaginem suam, quamdam in eo formavit Trinitatis similitudinem, in qua et imago Trinitatis creatricis relucet; et per quam novus ille mundi incola, simili naturaliter ad simile recurrente, principio suo, creatori suo indiscutibiliter inhereret, si vellet; ne multiplici creaturarum varietate illecta, abstracta, distracta, creata illa trinitas inferior a summa et creatricis Trinitatis unitate recederet. Etenim cum in faciem novi hominis spiraculum vitæ, spiritualem vim, id est intellectualem, quod sonat spiratio et spiraculum; et vitalem, id est animalem quod sonat nomen vitæ, infudit, et infundendo creavit; in ejus quasi quamdam arce vim memorialem collocavit, ut Creatoris semper potentiam et bonitatem memoraret: statimque et sine aliquo moræ interstitio, memoria de se genuit rationem: et memoria et ratio de se protulerunt **215** voluntatem. Memoria quippe habet et continet quo tendendum sit; ratio, quod tendendum sit: voluntas tendit: et hæc tria unum quiddam sunt, sed tres efficacæ; sicut in illa summa Trinitate una est substantia, tres personæ: in qua Trinitate sicut Pater est genitor, Filius genitus, et ab utroque Spiritus sanctus; sic ex memoria ratio gignitur, ex memoria et ratione voluntas procedit. Ut ergo Deo inhereret creata in homine rationalis anima, memoriam sibi vindicat Pater; rationem Filius; voluntatem ab utraque procedentem ab utroque procedens Spiritus sanctus.

4. Ecce quibus orta natalibus voluntas, cujus nativitas, cujus adoptionis, cujus dignitatis, cujus nobilitatis. Quæ cum, præveniente et cooperante

gratia. Spiritui ipsi sancto, qui Patris et Filii amor est et voluntas, bono sui assensu incipit inhærere; et vehementer incipit velle quod Deus vult, et quod volendum memoria suggerit et ratio: et vehementer volendo amor efficitur. Nihil enim aliud est amor quam vehemens in bono voluntas. Per se enim voluntas simplex est affectus, sic animæ rationali inditus, ut sit capax tam boni quam mali: bono reolendus, cum adjuvatur a gratia; malo, cum sibi dimisus deficit in semetipso. Ne enim a Creatore aliquid animæ deesset humanæ, libera in utramvis partem data est ei voluntas: quæ, cum adjuvanti concordat gratiæ, virtutis accipit profectum et nomen, et amor efficitur: cum sibi dimissa se ipsa secundum se ipsam frui vult, sui in se ipsa patitur defectum; et quot habet vitia, tot vitiorum sortitur nomina, cupiditatis, avaritiæ, luxuriæ et alia hujusmodi.

5. Primo itaque profectu suo voluntas, quasi in Pythagoricæ litteræ bivio, libera constituta, si secundum dignitatem naturalium suorum erigitur in amorem, secundum naturalem virtutum suarum ordinem de amore, ut dictum est, in charitatem, de charitate proficit in sapientiam. Sin autem, nullo ordine sui, justa tamen ordinatione Dei, præcipiti acta ruina, tenebris confusionis obruta sepelitur in inferno vitiorum, nisi a gratia citius ei fuerit subventum. Si vero via inferni relicta, sursum cœperit gressum attollere, et gratiam sequens deducentem et enutrientem, adulta fuerit in amorem: jam in juventutis constituta fortitudine, a spiritu timoris, quo hactenus ut puer timebat pœnam, in spiritum pietatis incipit proficere, in eum a quo incipit jam novam gustare gratiam, pie jam incipiens amare Deum et colere, de quo scriptum est: *Pietas est cultus ejus* (Job. xxviii, 28, juxta LXX). Hic ergo juvenis non ætatis, sed virtutis naturalem fortitudinem exserat et virtutem; nec juventutis (licet a ratione ea vetetur corrumpere) naturalia perdat incentiva. Quibus si insaniant qui corrumpunt, qui in imagine pertranseunt, quorum spiritus ut spiritus bestiarum vel pecorum, *quorum carnes*, juxta prophetam, *ut carnes sunt asinorum* (Ezech. xxiii, 20): multo magis eos qui in veritate sunt amoris, et spiritualibus ejus aguntur incentivis, in spiritualis juventutis fervore suo licet modo insanire. Gravis enim opprobrii res est in naturam, si plus in deterius proficere possunt ejus corruptores, quam in bonum veri amatores.

CAPUT III.

De sancta quadam amoris insaniam, in homine vere religioso requisita.

6. Audi sanctam insaniam: *Sive mente*, inquit Apostolus, *excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis* (II Cor. v, 13). Vis adhuc audire insaniam? *Si dimittis*, inquit, *eis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti* (Exod. xxxii, 31, 32).

Vis aliam? Ipsum audi Apostolum: *Optabam*, inquit, *anathema esse a Christo pro fratribus meis* (Rom. ix, 3). Nonne quædam mentis bene affectæ sana quædam videtur insaniam, quod impossibile sit effectu, habere fixum in affectu; pro Christo anathema velle esse a Christo? Hæc ad sancti Spiritus adventum apostolorum fuit ebrietas: hæc Pauli insaniam, cum diceret ad eum Festus, *Insanis, Paule* (Act. xxvi, 24). Mirumne erat si insanire pronunfiabatur, qui in ipso mortis periculo ipsos judices suos, a quibus pro Christo judicabatur, ad Christum convertere nitebatur? Non **216** hanc insaniam multæ litteræ in eo faciebant, sicut dicebat rex veritatem intelligens sed dissimulans, sed, ut dictum est, sancti Spiritus ebrietas, in qua et in parvo et in magno similes eos sibi facere gestiebat qui eum judicabant. Et ut cætera omittam, quæ major, quæ magis inopinata insaniam, quam hominem relicto sæculo desiderantem et ardentem inhærere Christo, pro Christo rursus necessitate obedientiæ et charitatis fraternæ inhærere sæculo; tendentem in cælum semetipsum mergere in cœnum? Hic est Benjamin adolescentulus, qui in mentis suæ excessu (Psal. lxxvii, 28) nec se, nec suum aliquid sentit, sed eum solum in quem totus excessit. Hæc insaniam insani erant martyres inter tormenta ridentes. Cur hic non dicam quod in fervore lasciviæ suæ lascivus poeta dicebat, « Insanire libet (17)? »

7. Hic ergo licet emineat fervor juvenilis, et fervens religionis cursus; qui quamvis adhuc in hoc statu nec habeat nec habere debeat, frenum tamen patitur rationis. Fervorem enim novitiorum non docent illæ misericordes in se ipsum discretionem et discretionum dispensationes, facilesque indulgentiæ suo judicio: non tamen recusandæ sunt alieno. A se ipso in se ipsum rigida debet esse censura, et districta severitas: ad regentem autem vel consulentem paternam vel fraternam charitatem et pietatem, lenis et obediens in omnibus humilitas. Si alterum desit: vel in deside et tepido non spero cursus perseverantiam, vel in præcipiti timeo ruinam. Propter quod tota debet esse discretio novitii, stultum se in omnibus pro Christo facere, et ex alieno pendere arbitrio; maxime si seniore talem habet de quo certum est quod a Deo discit quod hominem deceat. Ubi tamen proficienti et obediens non facile præsumenda est judicanti licentia, quandiu manifeste nil contra Deum præcipitur, donec longa et patiens experientia intellectum super his dabit auditui. Ad eam vero maxime se semper obedientiam studeat exercere, de qua scriptum est, *Castificantes corda vestra in obedientia charitatis* (I Petr. i, 22): hæc est enim Dei voluntas et beneplacens, et perfecta.

8. Ad hæc autem obtinenda et conservanda, continua appetenda sunt præsidia sedulæ et longanimis orationis: in qua tanta sit fides, ut speret omnia;

(17) Virgilius Bucolicon egloga 3, vers. 36.

tanta devotio, ut Deum videatur cogere; tantus amor, ut omnia quæ petit, in ipsa oratione se sentiat obtinere; tam benigna humilitas, ut in omnibus non suam, sed Dei voluntatem in se fieri præoptet. Studeat etiam habere hic talis et amplectatur cordis puritatem, corporis munditiam, silentium, vel verbum ordinatum; oculos stabiles, et non sublimes; aures non prurientes; victum et somnum sobrium, et qui faciat, non impediatur boni operis diætam; manus continentes, gressum mitem: non ridendo cordis prodere lasciviam; sed leniter subridendo, gratiam: meditationes spirituales et assiduas, opportunas lectiones, et non curiosas: ad majores subjectionem, ad seniores reverentiam, ad juniores dilectionem: non desiderare præesse, amare subesse, omnibus cum quibus est, velle prodesse: non severitate obrui, non lenitate exinaniri: in vultu serenitatem, in corde ad omnes habere dulcedinem, in opere gratiam. Hic etiam locus et tempus est voluptates amputandi, vitia omnia exstirpandi, voluntates frangendi; ut cæteris non voluntatibus, sed voluntatum simulacris præcisus et amputatis, sicut adulterinis quibusdam et sponte nascentibus ramusculis, spes proficiendi augeatur naturali et veræ voluntati. Illæ enim non tam sunt voluntates, quam appetitus animæ: concupiscentia scilicet carnalis, concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi (I Joan. ii, 16).

CAPUT IV.

De studio et conatu ad profectum seu perfectionem amoris.

9. Hic qui plus amat, plus currat: hic labor, hic opus est; labor multorum sudorum, opus multorum laborum: maxime cum cæcus adhuc amor quod facit faciat, sed nesciat adhuc unde veniat, aut quo vadat: et sic hujusmodi operetur affectibus, sicut cæcus manibus, qui manibus quidem operatur, sed nec manus videt quibus **217** operatur, nec opus quod operatur. Sicut enim si videns quis in aliquod opus erudit non videntem, trahit docendum, curvat, erigit et disponit, in usum quemdam potius quam in artem eum agens suscepti operis: sic per omnia quæ supra dicta sunt, cæcus amor extrinsecus in quamdam vitæ et morum formatur honestatem. Cum vero interioris hominis substantia longo disciplinæ usu emollita plene poterit imprimi et informari in eorum formam, tunc fructum pacatissimum operabitur salutis; tunc in re, non specie horum omnium et similium percipiet utilitatem. Quæcumque enim observanda texuimus, nondum sunt in affectu, sed in desiderio et rationis magisterio: et de his omnibus humiliter adhuc cantat ad Deum, *Concupivi desiderare justificationes tuas* (Psal. cxviii, 20). Sicut tamen dixi de cæco, quamvis adhuc non videat oculos, non cesset operari manus: ut qui proficere vult in magno, fidelis sit in minimo; et in eo in quo ex conditoris largitate jam prærogatum habet jus potestatis, officium exhibeat bonæ voluntatis, in corpore scilicet proprio; faciatque quod dicit Aposto-

lus: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (Rom. vi, 19): ac si dicat, Cum amor in charitatem transierit, cum anima perfectam suam adeptam fuerit puritatem; tunc vobis dicam vel indicam longe aliud quid et divinum. Nunc interim accipite istud humanum: ut, sicut in tempore veteris negligentiae et peccati, liberi fuistis justitiæ; justitiæ in nullo, in omnibus autem peccato exhibentes membrorum officium, et ad hoc iniquitatem: sic amodo exhibeatis membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. In quo si fidelis, ut dictum est, apparuerit, incipiet in se ipso experiri quod David dixit: *In nomine tuo levabo manus meas. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea* (Psal. lxxii, 5, 6). Si enim spiritu facta carnis mortificaverit (Rom. viii, 13), si Deum in opere suo glorificaverit; ex hoc anima adipe gratiæ et pinguedine sancti Spiritus repleta, renovari incipit spiritu mentis suæ, et induere novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (Ephes. iv, 23, 24).

10. Ex hoc enim jam rerum facies nova ei incipit apparere; charismata meliora, in quorum æmulatione hactenus laboraverat, familiariter se ei aperire; corpus sanctis humiliatum disciplinis, ex consuetudine jam bona in spontaneum spiritus servitium transire; novi hominis interior facies de die in diem renovari, et usque ad speculanda Dei bona revelari: jam frequentes et improvisæ theophaniæ, et sanctorum splendores animam continuo laborantem desiderio incipiunt refocillare et illustrare; quia sapientia occurrens in viis hilariter, sicut dicit Job *Abcondit lumen in manibus, et præcipit ei ut rursus adveniat, et annuntiat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere* (Job. xxxvi, 32, 33). Ex quo jam diu laborans anima, insolitas quasdam et dulces affectuunculas incipit colligere, in quibus tenere requiescit cum adsunt; cruciatur, cum auferuntur, et non redeunt ad votum. Sicut enim ruri enutrita et ruralibus assueta cibariis, cum affectiones has, quas diximus, quasi in primo ingressu aulæ regiæ cœperit degustare, nonnunquam ignominiose depulsa, violenter expulsa, in domum paupertatis suæ, vix ultra [Al. iterum ultro, mendose] redire acquiescet: et frequenter ad januam recurrens, importuna, improba, et anxiosa, sicut inops, sicut mendica, sperans, suspirans, inspicit, suspicit si quid sibi porrigatur, si quando aperiatur: et aliquando improbitate et importunitate sua sic evincit omnia obstacula et transgreditur, ut usque ad interiorum sapientiæ mensam præcipiti transiliens desiderio, impudens, et illico reexpellenda assideat conviva, et audiat, *Comedite, amici; et inebriamini, charissimi* (Cantic. v, 1). Ex hoc jam innascitur sanctæ paupertatis amor, latendi studium, odium sæcularium distractionum, orationis usus, psalmodia frequens.

218 CAPUT V.

De periculis et damnis neglectæ gratiæ, et laudibus veræ charitatis.

11. Sed grave, nisi impediatur, occurrit tentationis impedimentum, quod multorum cursum usque huc prosperum et felicissimum vel graviter retardet, vel retro nonnunquam in quamdam teporis ignaviam reflectat. Quod enim a Patre pio in via accipit ne deficiat, sic incipit habere quasi sufficiat: et hic proficiendi metam constituens, ubi desinit proficere, ibi incipit deficere. Quin etiam conculcans gratiam Dei, et vanam de ipsa contra ipsam sibi fabricans fiduciam, vel in ore, vel in corde jactat se non usquequaque a Deo derelictum, toties sibi iudicium manducans et bibens, quoties visitationis et consolationis a Deo accipit gratiam, et inde non in Domini, sed in voluntatum suarum executionem præsumit fiduciam. *Inimici Domini*, ait Psalmista, *mentili sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula. Et cibavit illos ex adipe frumenti, et de petra, melle saturavit eos* (Psal. LXXX, 16, 17). Audi cibatos, et audi inimicos: audi saturatos, et audi mentitos: audi non solum frumentum, sed adipem frumenti: non petram, sed mel de petra, occultam scilicet et divinam sacramentorum gratiam, de qua saturati perhibentur qui inimici convincuntur; quod si non fuissent inimici non tam cito potuissent saturari. Qui enim saturatus est, non plus petit quam accipit, quia plenus est: et quod habet, ei satis est. Hoc est, *post primam illuminationem*, ut ait Apostolus, *post gustum doni cælestis, post participationem Spiritus sancti, post gustum nihilominus boni verbi Dei, virtutumque futuri sæculi*, voluntarie peccando post acceptam notitiam veritatis, rursum sibimetipsis Filium Dei crucifigere et conculcare, et sanguinem testamenti pollutum ducere, in quo sanctificati sunt, et spiritui gratiæ contumeliam facere. Quid enim aliud est Filium Dei sibi crucifigere, quam facere mala, ut veniant bona, confidenter peccare, et cruci Christi quidquid peccant imponere? O si audiant quod sequitur: *Terra sæpe supervenientem imbrem bibens; et generans herbam opportunam his a quibus colitur, accipit benedictionem a domino: proferens autem spinas et tribulos, reprobata est, et maledictioni proxima; cuius finis est in combustionem*. Sed redeamus ad *meliora*, ut ait ipse Apostolus, *et viciniore salutis* (Hebr., vi, 4-9 et x, 26, 29).

12. Jam ergo bonæ spei juvenis, cuius Deus juventutem incipit lætificare, crescere incipit in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv, 13). Jam enim amor incipit confortari et illuminari, et transire in affectum et nomen majoris virtutis, et amplioris dignitatis. Amor quippe illuminatus charitas est; amor a Deo, in Deo, ad Deum charitas est. Charitas autem Deus est: *Deus*, inquit, *charitas* (I Joan. iv, 16). Brevis est laus, sed concludens omnia. Quidquid de Deo potest dici, potest dici et de charitate; sic tamen ut, considerata secundum naturas doni et dantis, in dante nomen

sit substantiæ, in dato qualitatis; sed per emphasim donum etiam charitatis Deus dicatur, in eo quod super omnes virtutes virtus charitatis Deo cohæreat et assimiletur. De charitate quid dicemus? audivimus famam ejus, non novimus eam, non vidimus eam. Apostolus eam novit, qui, excellentiorem viam eam appellans, in laudem ejus totum se effudit, dicens: *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æsonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est: charitas non œmulatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati; omnia suffert omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit, sive prophetiæ evacuabuntur, sive lingue cessabunt, sive scientia destruetur. Nunc 219 autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem hæc est charitas* (I Cor. xii, 31; xiii). Hoc est jugum Domini suave, et onus leve: onus quod portantem portat, et levigat; onus leve Evangelii, suave eis, quibus dicit ipse Dominus, *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos* (Joan. xv, 15). Qui enim prius portare non poterat præcepta Legis, postea illi levia sunt præcepta Evangelii per cooperantem gratiam. Qui prius non poterat implere, *Non occides* (I Joan. iii, 16), postea leve habet *pro fratribus animam ponere*; et sic de reliquis: sicut cum jumento imponitur onus grave, et refugit quasi importabile, adducitur quadriga volubilis, id est Evangelium, discurrens per totum mundum, et onus quod quasi grave refugiebat primum, postea sine labore trahit duplicatum. Sic avicula quæ implumis est et sine alis, se ipsam non potest portare; pondere plumarum et alarum addito, advolat sine labore: sic et panis durus qui per se transire non potest, adjectione lactis vel alterius liquoris colabilis fit in gutture.

13. Amor ergo prius habuit conatum, et aliquem affectum; charitas effectum. Jam enim tanto levius operatur charitatis manus, quanto eam adjuvat illuminatus oculus. Primum quidem operamur per manum, deinde manu tergimus oculos: unde dicit, *A mandatis tuis intellexi* (Psal. cxviii, 104). Jam enim incipit opera sua intelligere, et affectiones discernere: jam sic afficitur virtutibus, ut, sicut Deo hoc est esse quod bonum esse, sic jam justæ et sanctæ animæ non aliter sit esse quam sancte, et juste, et pie esse: sancte in semetipsa, juste ad omnes, pie ad Deum. Ex augmento enim gratiæ Dei sic afficit justam animam justus affectus, ut jam in nulla sui parte, vel cogitatum vel affectuum, vel

actuum sciat vel possit esse nisi justa, in toto suo, in omni eo quod est justitiæ, plene et indissolubiliter affecta. Unde dicit Apostolus: *Charitas nunquam excidit*. Aliquando quidem titubat, vel deviat affectionis vel operis effectus, quamdiu in hac vita non potest videre charitas nisi ex parte et per speculum in ænigmate: sed integer tamen semper et solidus in sua virtute suos permanet affectus.

CAPUT VI.

Amorem conservari, etiam dum homo, quasi invitus, legi carnis et peccati servit.

14. Aliud quippe est affectus, aliud affectio. Affectus est qui generali quadam potentia et perpetua quadam virtute firma et stabili mentem possidet, quam per gratiam obtinuit. Affectiones vero sunt quas varias variis rerum et temporum affert eventus. Infirmas enim carnis ex vitio primæ originis sæpe offendit, sæpe cadit, sæpe lædit graviter, et læditur mente interius dolente, et patiente potius quam agente quod perperam foris geritur; nec tamen charitatem perdente, sed ex charitate gemente et clamante ad Deum: *Infelix ego homo; quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Unde dicit Apostolus: *Ego, inquit, mente servio legi Dei, carne autem legi peccati*: Et rursum: *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum* (Rom. vii, 24, 25, 17). Itaque quisquis ille est, sicut dicit beatus Joannes secundum hoc quod natus est ex deo, id est secundum interioris hominis rationem, in tantum non peccat, in quantum peccatum quod corpus mortis foris operatur, odit potius quam approbat, semine spiritualis nativitatis, quo ex Deo natus est, eum interius conservante. Quod etsi interim aliquando incursu peccati læditur et ateritur, radice tamen charitatis in altum defixa non perit: imo statim fecundius et vivacius convalescit in spem boni fructus, et surgit. Sic enim dicit beatus Joannes: *Omnis enim qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet: et non potest peccare, quia ex Deo natus est* (I Joan. iii, 9). Notanda vis verborum. *Non, inquit, peccatum facit*, quod patitur potius quam facit qui natus est ex Deo: et *non potest peccare*, perseverando scilicet in peccato, dum legi Dei, cui mente servit, etiam carnem festinat subigere, quæ

(18) Quod hic dicit auctor de peccato Petri, jam dudum sibi objecit S. Thomas, 2, 2, q. 24, art. 12, ad. 2, citando hunc locum quasi ex S. Bernardo de promptum: unde videas non hodie primum hunc tractatum S. Doctori adscribi. Respondetque charitatem amitti dupliciter: uno modo directe per actualem contemptum; et hoc modo Petrum non amisit charitatem: alio modo indirecte, quando committitur aliquid contrarium charitatis propter aliquam passionem concupiscentiæ vel timori; et hoc modo Petrum contra charitatem facientem, amisit charitatem, sed cito recuperasse. Verum hæc responsio Duvallio non omnino arridet, qui aliam in hunc locum affert, in 2, 2, q. 2 de Charitate, art. 7: scilicet auctorem hic non agere de charitate supernaturali et theologica, quæ per quodlibet peccatum mortale amittitur; sed de quadam charitate acquisita et benevolentia humana, qua Petrus erga Christum

tentatione et peccato incurrente, legi peccati videbatur servire. Petrus cum peccavit, charitatem non amisit (18): quia peccavit potius in veritatem, quam in charitatem, cum ejus se non esse mentitus est in ore, cujus 250 totus erat in corde. Ideoque negationem falsitatis continuo lacrymis lavit veritas charitatis (Matth. xxvi, 69-75). Sic et David cum peccavit (II Reg. xi), charitatem non perdidit, sed obstupuit quodammodo in eo charitas ad vehementem tentationis ictum: et charitatis in eo nequaquam facta est abolitio, sed quasi quædam soporatio; quæ mox ut ad vocem arguentis prophetæ evigilavit, continuo in illam ardentissimæ charitatis confessionem erupit, *Peccavi Domino: et continuo audire meruit, Dominus transtulit a te peccatum tuum; non morieris* (Id. xii, 13).

15. Adhuc in laude charitatis, amor in fide est et spe; charitas in se ipsa est, et per se ipsam. Potest etiam esse ut fides et spes sint sine charitate: ut autem charitas fidem et spem in se non contineat, non potest esse. Fides enim quod amatur esse asserit, spe promittit. Amatigitur qui in fide et spe amat, sicut amari potest quod creditur tantum et speratur: charitas creditum et speratum jam habet, jam tenet, jam complectitur. Amor igitur fidei et spei Deum videre desiderat, quia amat: charitas quia videt, amat. Ipsa enim est oculus, quo videtur Deus. Habet enim anima etiam sensus suos, habet visum suum vel oculum, qui videt. Deum Sicut enim corpus habet suos quinque sensus, quibus animæ conjungitur, vita mediante: sic et anima suos quinque sensus habet, quibus Deo conjungitur, mediante charitate. Unde dicit Apostolus: *Nolite conformari huic sæculo, sed renovamini in novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta* (Rom. xii, 2). Hic ostenditur quia per sensus corporis veterascimus, et huic sæculo conformamur: per sensum vero mentis renovamur in agnitionem Dei, in novitatem vitæ, secundum voluntatem et beneplacitum Dei. Quinque enim sunt corporis sensus animales vel corporales, quibus anima corpus suum sensificat (ut ab inferiori incipiam): tactus, gustus, odoratus, auditus, visus. Similiter quinque sunt sensus spirituales, quibus charitas vivificat animam: id

ducebatur, quam certum est non fuisse penitus extinctam per peccatum; sed tantum aliquo pacto sopitam: quod etiam de Davide dicendum est. Fatendum est tamen solutionem S. Thomæ satis esse ad mentem auctoris, qui ea ratione innuit Petrum peccando non amisisse charitatem, « quia, » inquit, « peccavit potius in veritatem, quam in charitatem. » Quamvis etiam dici possit contextum hunc efferri oratorio more, quo dicimus ea non amitti quæ cito recuperantur. Et sicut idem iste auctor ait, eum qui natus est ex Deo non peccare, quod non perseveret in peccato: sic dicere potuit, Petrum et Davidem peccando non amisisse charitatem, nempe in illa privatione ad finem usque permanendo. Apposite Gilbertus abbas, sermone quadragesimo septimo in Canticum canticorum, num. 3: « Non imputatur, » macula peccati, « dum non immoratur. . . . Quasi excessus non est, ubi citus regressus est. »

est, amor carnis, parentum, amor socialis, amor naturalis, amor spiritualis, amor Dei. Per quinque sensus corporis, mediante vita, corpus animæ conjungitur: per quinque sensus spirituales, mediante charitate, anima Deo consociatur.

CAPUT VII.

Supradicti amores quinque sensibus comparantur.

16. Tactui comparatur amor parentum: quia affectus iste promptus omnibus, et quodammodo grossus et palpabilis, sic se omnibus naturali quodam occursum præbet et ingerit, ut effugere eum non possit, etiam si velis. Tactus enim sensus est totus corporalis, qui ex quorumlibet corporum conjunctione conficitur; si tamen unum eorum, aut utrumque vivat, ut tactus esse possit. Sicut enim quoquo te verteris, corpus tuum non potest esse sine tactu: sic nec anima tua sine hoc affectu. Propter quod in Scripturis amor iste non multum commendatur; imo ne sit nimis coercetur, dicente Domino: *Si quis non odit patrem suum aut matrem suam, non potest meus esse discipulus* (Luc. xiv, 26).

17. Secundo, gustui comparatur amor socialis, amor fraternus, amor sanctæ et catholicæ Ecclesiæ, de quo scriptum est: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum!* Quia sicut per gustum vita administratur corporis; sic illi mandavit Dominus benedictionem et vitam [al. add. usque in sæculum]. Gustus etiam licet corporaliter exerceatur, saporem tamen introrsus generat, quo anima afficitur: propter quod corporalis quidem maxime hic sensus, sed tamen ex parte aliqua etiam animalis esse comprobatur. Sic et amor socialis, quia ex corporali cohabitatione in unum, ex similitudine professionum, ex paritate studiorum, aliisque hujusmodi causis, confederatur, mutisque officiis nutritur, maxime animalis esse videtur. Sed tamen ex magna parte et spiritualis est, quia sicut sapor est in gustu, sic affectus fraternæ charitatis flagrat [al. fragrat] in affectu, de quo scriptum est: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; quod descendit in oram vestimenti ejus, sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion* (Psal. cxxxii).

18. Tertio, odori comparatur amor naturalis, qui naturaliter ex ipsius naturæ similitudine et consortio absque omni spe recompensationis omnem hominem diligit: qui ex occultis naturæ recessibus veniens, et animæ se ingerens nihil humanum ab eo patitur esse alienum. Sensus autem iste magis animalis esse videtur quam corporalis, id est odoratus, quia ad creandum eum interius corpus nihil agit præter levem instrumenti sui, id est narium attractum; et licet haustus per corpus, animam tamen afficit, non corpus. Sic et amor naturalis magis spiritualis esse videtur quam animalis; quia, præter solum connaturalis humanitatis respectum, non consanguinitas, non societas, nec aliqua omnino in eo necessitudo hujusmodi consideratur.

19. Quarto auditui comparatur amor spiritualis,

amor inimicorum. Auditus enim nihil interius, id est intra corpus, operatur, sed exterius quodammodo, id est ad aures pulsans, animam evocat ut exeat et audiat. Sic et amorem inimicorum in corde nulla vis naturæ, nullus alicujus necessitudinis suscitatur affectus, sed sola obedientia, quæ per auditum significatur. Ideoque amor iste spiritualis dicitur. Ideo etiam quia ad Filii Dei similitudinem, et filiorum Dei proficit dignitatem, dicente Domino: *Benedicite his qui oderunt vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est* (Matth. v, 44, 45.) et reliqua.

20. Quinto, visui comparatur amor divinus. Visus enim principalis est sensus: sicut inter omnes affectiones principatum obtinet amor divinus. A visu oculorum cæteri sensus videre dicuntur, cum solus videat oculus. Dicimus enim, Tange et vide, gusta et vide, sicque de reliquis: sicque ab amore divino cætera dicuntur amari, quæ bene amantur; cum luce clarius constet nil debere amari, nisi propter Deum; nec amari rem quæ propter aliud quid amatur, sed id potius propter quod amatur. Unde est: *A quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur* (Ephes. iii, 15). Visus vis quædam ets animæ

mera, et potens, et pura: sic et amor divinus potens est, quia magna opeditur; sed et purus, quia, sicut ille ait, nihil inquinatum in eum incurrit (S. Augustinus, in libris Confessionum et alibi). Non enim dignatur Deus amari cum aliqua alia re, quæ propter ipsum non amatur. Visus item in eminenti corporis arce et insigni capitis loco positus, et secundum ipsius corporis formam infra habet, et ordine, et dignitate, et virtutis potentia omnia cætorum sensuum instrumenta, ipsosque sensus, quos ut ita dicam, animaliores, propinquiores; quos vero corporales, remotiores. Infimus enim omnium et cæteris ignobilior tactus, licet communis esse videatur totius corporis, tamen proprie manuum est. Sic mens quæ caput est animæ, et principale ipsius mentis, sedes esse debet amoris Dei, ut subsebeat et regat et illustret cæteros amores; nec sit in eis quod se abscondat a calore ejus, et lumine ejus: quos quidem spiritualiores, habens propinquiores; quos vero animaliores vel carnaliores, remotiores; cum dilexerimus Dominum nostrum ex toto corde nostro, et ex tota anima nostra, et ex omnibus viribus nostris, et proximum nostrum sicut nos ipsos. Visus, ut diximus, in digniori corporis loco sedem habens, etiam super ipsum animalitatis virtutem aliquid moliri videtur: et mentis vel memoriæ, quantum fas est, gestit imitari virtutem, uno horæ momento medium cæli pervolans, in uno momenti puncto plurima terrarum stadia transvolans, sic et illuminatus amor Dei, suam in anima christiana sedem obtinens, ad quamdam divinæ potentiæ similitudinem eam provehit, dum omnem creaturam angustam et brevem, imo nullam videri facit ad comparationem Dei, dum confidit sua esse omnia quæ Patris sunt, dum omnia ei cooperantur in bonum (Rom. viii, 28), dum sive Paulus, sive Cephas, sive mors sive vita,

sive omnia quæ sunt, ejus sunt (I Cor. iii, 22); et *fidelis viri totus mundus divitiarum est* (19).

CAPUT VIII.

Ratione et amore fieri hominem ad omnia indifferentem et ad quævis ardua fortem ac intrepidum.

21. Visus ergo ad videndum Deum naturale lumen animæ, ab auctore naturæ creatus, charitas est. Sunt autem duo oculi in hoc visu, ad lumen quod Deus est videndum naturali quadam intentione semper palpitantes, amor et ratio. Cum alter conatur sine altero, non tantum [al. adeo] proficit; cum invicem se adjuvant, multum possunt, scilicet cum unus oculus efficiuntur, de quo dicit sponsus in Canticis: *Vulnerasti cor meum, o amica mea, in uno oculorum tuorum* (Cant. iv, 9). In hoc autem plurimum laborant suo unusquisque modo, quod alter eorum, id est ratio, Deum videre non potest nisi in eo quod non est, amor autem non acquiescit requiescere nisi in eo quod est. Quid est enim quod ratio omni conatu suo possit apprehendere vel invenire, de quo dicere audeat: Hoc est Deus meus? In tantum enim solummodo potest invenire quid est, in quantum invenit quid non est. Habet etiam ratio suos quosdam tramites certos, et directas semitas quibus incedit: amor autem suo defectu plus proficit, sui ignorantia plus apprehendit. Ratio ergo per id quod non est, in id quod est videtur proficere: amor postponens quod non est, in eo quod est gaudet deficere. Inde quippe processit; et naturaliter in suum spirat principium. Ratio majorem habet sobrietatem, amor beatitudinem. Cum tamen, ut dixi, invicem se adjuvant, et ratio docet amorem, et amor illuminat rationem; et ratio cedit in affectum amoris, et amor acquiescit cohiberi terminis rationis; magnum quid possunt. Sed quid est quod possunt? Sicut proficere proficiens in hoc, et hoc discere non potest, nisi experiendo, sic nec communicare potuit in experto; quia sicut dicitur in Sapientia, *In gaudio ejus non miscbitur extraneus* (Prov. xiv, 10).

22. Ex hoc jam animam suavitate hactenus et deliciis amoris tenere enutritam, sed et nonnunquam paternæ pietatis disciplinis attritam: ex hoc jam, inquam, fortis ut mors dilectio pervadit dulci amoris gladio ab amore et affectu sæculi, sic occidens eam funditus et interimens, sicut mors interimit corpus: in tantum ut dici de ea possit, quod de Enoch, scilicet quod non invenitur in sæculi actibus, *quia transtulit eum Deus* (Gen. v, 24). Sed corpus morte sua mortificatur ab omnibus sensibus suis: anima autem morte sua proficit magis, et vivificatur, et roboratur in suis; fortiter, et constanter et prudenter incedens jam in semitis suis, et

(19) Hanc sententiam efferunt LXX Interpretes Prov. xvii, post versum 4, cum desit in Hebræo, Chaldæo et Latino, hoc modo: *Ejus qui fidelis est, totus mundus divitiarum est; illius autem qui infidelis, neque obolus*. Eadem legitur frequentius apud SS. Patres, Hieronymum, epist. 103, ad Paulinum, «Credenti totus mundus divitiarum est, infidelis etiam obolo indiget;» Augustinus, Confess. lib. v, cap. 4, et

PATROL. CLXXXIV.

omnibus gressibus; et quocumque hactenus ignorando, dubitando, et palpando vix audebat tendere pedem boni assensus. Fortitudo enim simplicis, via Domini (Prov. x, 29). A sæculi ergo actibus, et affectibus se mortificat, sicut Paulus apostolus: *Mihi, inquit, mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14). Cum enim alter non curaret de altero, cum suis ligati affectibus, ad se invicem non poterant vel curabant accedere; sibi invicem crucifixi erant Paulus et mundus. Sed tamen, cum Pauli conversatio tota esset in cælis (Philipp. iii, 20), non recusabat, quandocumque necessaria erat hominibus in terris: propter quod cum gemitu dicebat, *Cupio dissolvi et esse cum Christo: multo enim melius* (Philipp. i, 23). Et o quam melius est esse cum Christo! Esse enim Christum cum Paulo, sicut et ipse dixit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20); sic, inquam, esse Christum cum Paulo, magna Pauli securitas: esse vero Paulum cum Christo, vel hic per contemplationem, vel ibi per beatitudinis præsentiam, beata et gloriosa Pauli felicitas. Charitas ergo Dei sursum eum attollebat: charitas vero proximi infra eum premebat, quasi a collo dependens. Unde sequitur et dicit: *Permanere autem in carne necessarium propter vos* (Philipp. i, 24).

23. Affectus ergo charitatis Deo indissolubiler inhærens, et de vultu ejus omnia judicia sua colligens, ut agat vel disponat exterius, sicut voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta, dictat ei interius; dulce habet in vultum illam semper intendere; et sicut in libro vitæ, leges in eo sibi legere vivendi, et intelligere, illuminare fidem, roborare spem, suscitare charitatem. Jam enim et Spiritus scientiæ [al. Spiritus sanctus] evidenter sanctam docet animam, quid, quomodo sit faciendum: et Spiritus fortitudinis vires, vel virtutes subministrat faciendi; Spiritus consilii disponit. Et cum animæ illi vacat Deo inhæreret, Deo efficitur similis per devotionis pietatem, et voluntatis unitatem. Cum vero ad homines et humana redire compellitur, a lege vultus Dei, et exhilaratam faciem in oleo charitatis Dei, tam factis quam dictis, et etiam glorificatione quadam et gratia exterioris hominis refert ad homines: ipso suo bonitatis quodam habitu, et gratia eam sibi exigit, vel efficit apud eos reverentiam, ut etiam in promptu habeat, in quo voluerit, eorum obedientiam. Nam etsi ex occulto illo ad vitia delinquentium, et corruptos mores errantium, aliquando exiens ex veritate et severitate judiciorum vultus Dei, quasi facies cornuta apparet et terribilis (Exod. xxxiv, 29, 30), ubi visa fuerit a corrigendis

epist. 54, ad Macedonium, n. 26. «Jam vero, inquit, si prudenter intueamur quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus divitiarum est.» etc. Eadem sententiam explicat Cassianus, Collat. 24, cap. 26. Utiur eadem Bernardus in Vita S. Malachiæ, cap. 28, n. 63, cui, etsi pauperi pecunia, attamen fiducia in Deum diviti, non deerant sumptus ad extruenda ampla monasteria.

13